

Ключевые слова: метод перевода, эквивалентность, фразеологическая единица.

Summary

The article deals with the investigation of interrelations between formal and functional equivalence in the translation of phraseologisms in the text of the translation of the P. Süsskind's novel "Das Parfum" into Ukrainian. The quantitative relations of methods of translation and degrees of equivalence have been defined in order to evaluate the adequacy of translation.

Key words: method of translation, equivalence, phraseological unit

Література

1. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / На матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою / Р. П. Зорівчак. – Львів: Вища школа, 1983.

2. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. – Вінниця: Нова книга, 2006. – С. 518-524.

3. Найда Ю. А. Наука перевода / Ю. А. Найда. // Вопросы языкознания. – 1970. – №4.

4. Burger H. Idiomatik des Deutschen / H. Burger. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 1973.

5. Koller W. Redensarten. Linguistische Aspekte, Vorkommensanalysen, Sprachspiel / W. Koller. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag., 1977.

Джерела ілюстративного матеріалу

6. Зюскінд П. Парфуми: Історія одного вбивці: Роман / Пер. з нім. І. С. Фрідріх; Худож.-оформлювач Л. Д. Киркач. – Харків: Фоліо, 2005.

7. Süsskind P. Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders. – Zürich: Diogenes Verlag AG, 1994.

УДК 821.161. 2-94

Тетяна Гуляк
(Івано-Франківськ)

ЖІНОЧИЙ ДЕТЕКТИВ І. РОЗДОБУДЬКО І Д. СЕЙЕРС: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються особливості написання жіночого детективу. Характеризуються спільні та відмінні риси детективного жанру в українському та англійському фемінному дискурсі. Аналізуються випадки дотримання і нівелювання правил написання класичного

детективу. Описуються ознаки жіночого детективу як різновиду детективного жанру.

Ключові слова: детективний жанр, жіночий детектив, детективна фабула, хронотоп.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний етап розвитку детективного жанру характеризується зростаючою кількістю жінок-письменниць. Починаючи з 90-х років минулого століття і до наших днів детектив дуже часто має «жіноче обличчя». Це явище в літературі зумовлене певними змінами в суспільстві, а саме: значною емансипацією людства і зміною соціальних ролей. Жінка може бути не тільки хорошою заміжньою домогосподаркою, але й активною самостійною особистістю, що проявляє свої здібності у різних сферах життя і стає не тільки авторкою детективних творів, а й головною героїнею.

Жіночий детектив як різновид детективного жанру привертає увагу таких дослідників як: К. Гейлбрун, М. Кронгауз, Н. Смірної, котрі використовують різні підходи до однієї проблеми. М. Кронгауз, зокрема, послуговується таксономією і виділяє 3 типи жіночих детективів: іронічний, сентиментальний та «детектив жінок легкої поведінки». Головними ознаками жіночого детективу він вважає жіноче ім'я на обкладинці та жінку-протагоніста (або хоча б один з головних героїв має бути жінкою) [5, с. 42]. К. Гейлбрун та Н. Смірнова досліджують соціальні передумови виникнення жіночого детективу та його жанрові модифікації [3, с. 45]. Вітчизняна дослідницька спільнота не відзначається особливим інтересом до вищезгаданої проблеми. Фрагментарно жіночий детектив описували у своїх працях О. Іванова, О. Барабан і К. Шахова. Не зважаючи на увагу дослідників до вищезгаданої проблеми, так як цей піджанр характеризується поліфонічністю тематики і проблематики, порівняльних студій ще й досі не створено, хоч зіставлення такого роду є необхідними, оскільки виявляють спільність і автентичність художнього вираження детективної парадигми в українській та зарубіжній літературі.

Об'єктом представленої на розгляд статті вибрано твори англійської письменниці Д. Л. Сейерс і української – І. Роздобудько, які мають ряд спільних і відмінних ознак на генелогічному рівні, **предметом** – спільні і відмінні характеристики *жанрової організації детективного твору*. **Мета** статті – спираючись на існуючі дослідження у галузі вказаного жанру (І. Сіверськи, А. Вуліс, К. Шахової) та його жіночого варіанту зокрема (К. Гейлбрун, М. Кронгауз, Н. Смірної), окреслити його аналогії та відмінності в англійському і вітчизняному фемінному дискурсі.

Виклад основного матеріалу і обґрунтування отриманих результатів дослідження. Літературознавчий словник трактує детектив як

«різновид пригодницької літератури, що належить до паралітератури. Це передусім прозові твори, зовнішній сюжет яких послідовно розкриває певну заплутану таємницю, пов'язану зі злочином та його розслідуванням, а внутрішній є когнітивною історією розв'язання логічної задачі.» [6, с. 271].

Основна ознака детективу як жанру – загадка, що лежить в його основі. У більшості сюжетів загадковим є власне злочин, але увага читача прикута швидше до загадкових обставин справи, ніж до самого злочину. Загадку – як основу детективного сюжету – активно експлуатують і І. Роздобудько, і Д. Сейерс. Для того, щоб розгадати авторський задум української письменниці, у більшості випадків, реципієнтові потрібно застосувати одноступеневу логіку, а читаючи твори Д. Сейерс варто зробити декілька умовиводів і правильно їх пов'язати, щоб знайти ключ до загадки.

Кульмінація детективу – розв'язок загадки; оповідання прив'язане до логічного процесу, за допомогою якого слідчий по ланцюжкові фактів приходять до розкриття таємниці. Головне в детективі – розслідування, тому аналіз характерів і почуттів персонажів для нього не надто важливий. Цього принципу І. Роздобудько не дотримується. Вона навпаки приділяє багато уваги опису емоційно-психологічного стану своїх персонажів [4, с. 8]. Письменниця зокрема використовує літературні алюзії, які актуалізуються не в словах автора, а в репліках другорядних героїв: «*Рибка-бананка! – раптом спало на думку Стасові. – Ось вона хто – селінджерівська рибка-бананка, що об'їлася у підводній печері і тепер не може вислизнути назовні! Вона хоче бути вільною, мовляв, «такою, як раніше», а хіба це можливо у такій «упакованій» квартирці і з купою службових обов'язків?»* [8, с. 80]. Джерома Девіда Селінджера справедливо вважають майстром створення підтекстів. Його твори, лаконічні та уривчасті, містять декілька смислових планів, які розгортаються в залежності від способу прочитання, компетенції читача, його емоційного стану. У романі «*Мерці*» Стас згадує про рибку-бананку, роздумуючи про головну героїню, – Віру. Читач усвідомлює, що з одного боку вона сама себе загнала у глухий кут і до кінця не розуміє ситуацію, що склалася, а з іншого – Віра веде типовий спосіб життя і не може плисти проти течії. Проте в екстремальних умовах саме Віра бере себе в руки, починає аналізувати події і веде розслідування.

Д. Сейерс є консерваторкою у цьому плані. Вона зосереджується суто на індуктивному чи дедуктивному процесі розслідування і тільки іноді «відкриває» певні сторони своїх героїв. Дороті Сейерс так описує Гарріет Вейн – одну з головних персонажів роману «*Випускний вечір*»: «*Вона просто любила «Злочинні піски»* [8, с. 10]. «Злочинні піски» – це

літературна алюзія; детективний роман із серії книг Томаса Маршала. Ця деталь вказує на те, що Гарріет Вейн – поціновувачка загадкових історій і хороший аналітик. Письменниця також демонструє ставлення оточуючих до неординарного захоплення головної героїні: «...в державі місце жінки чітко окреслене трьома сферами життя: дітьми, церквою і кухнею» [8, с. 471]. *Kinder, Kirche i Küche* або три «К» – це стійкий вираз, який описує основні уявлення про соціальну роль жінки в німецькій консервативній системі. Ніхто у суспільстві не сприймає серйозно жінку-сищика. Жінка гармонійно виглядає із кухонним приладдям, з дітьми чи у церкві, а жінка-нишпорка – це нонсенс. Жінка-детектив – це щось надзвичайно нове, воно одночасно і відштовхується суспільством, і притягається.

Крім головної ознаки, що визначає жанр, – загадки – структура детективу має ще ряд характерних рис, а саме: заглибленість у звичний побут, стереотипність поведінки персонажів, особливі правила побудови сюжету, відсутність випадкових помилок, новелістичний обсяг, замкнутість і умовність хронотопу, особлива структура образу головного героя [3, с. 46-47]. Для здійснення повноцінного аналізу зупинимось на особливостях втілення кожної з них у прозі Сейерс та Роздобудько:

а) **заглибленість у звичний побут.** Важко побудувати детектив на екзотичному для читача матеріалі. Адресат повинен добре розуміти «атмосферу твору». Середовища, які зображують І. Роздобудько і Д. Сейерс, є діаметрально протилежними. Це пояснюється передусім національною приналежністю, а також різними історичними періодами. У творі І. Роздобудько «Пастка для жар-птиці» події розвиваються у звичайному офісі: «Інформаційна агенція знаходилася в центрі міста і займала одну з найпрестижніших у місті будівель, двадцятий поверх якої увінчувала готична башта-кав'ярня.» [7, с. 5]. Д. Сейерс зображує британські будні, життя у містечку Оксфорд: «Гарріет Вейн сиділа за своїм письмовим столом і зосереджено споглядала Мекленбурзьку площу.» [8, 1].

б) **стереотипність поведінки персонажів.** Психологія та емоції персонажів є стандартними, їх індивідуальність не підкреслюється, вона стерта; персонажі в значній мірі позбавлені своєрідності – вони не стільки особистості, скільки соціальні ролі. Українська і британська авторки детективної прози показують нам життя типових героїв у типових для них умовах життя. Так, головна героїня роману І. Роздобудько «Пастка для жар-птиці» Віра є пересічним офісним працівником, життя якої є рутинним і супроводжується маятниковою міграцією з дому на роботу і назад: «У відділі панував спокій.[...]Віра старанно підтримувала розмову і намагалася ставити якомога більше легких запитань.» [7, с. 14]. Дійові персонажі Д. Сейерс теж вміло виконують свої ролі у суспільстві: «У Міс Хілліард саме виникла нова ідея написання наукової роботи.» [8, с. 242].

в) **особливі правила побудови сюжету** – неписані «закони детективного жанру». Читач їх інтуїтивно знає й усяке нівелювання ними вважає шахрайством з боку автора, невиконанням правил гри. Прикладом такого закону може бути заборона деяким персонажам бути злочинцем. Убивцею не можуть бути оповідач, слідчий, близькі родичі жертви, священики, державні діячі високого рангу. Проте І. В. Роздобудько і Д. Л. Сейерс намагаються вести читача хибним шляхом, почергово підставляючи когось із несправжніх злочинців. Вони починають з малознайомих людей, а потім звужують коло підозрілих і доходять до рідних та близьких. Так, читач роману І. Роздобудько «Пастка для жарптиці» за допомогою логічних умовиводів розуміє і переконується, що вбивцею колег Віри є її хороший друг Анатолій: *«На зап'ястях клацнули наручники. Усе скінчилося за якусь мить. Анатолія заштовхали до міліцейського фургона, що чекав на дорозі.»* [7, с. 153]. А Д. Сейерс втілює образ вбивці у помічниці декана, яка товаришувала з усіма підозрюваними, Енні Уілсон: *«Енні – єдина людина, яка найбільше пов'язана з усіма обставинами, в котрих фігурує наш Х.»* [8, с. 479].

г) **відсутність випадкових помилок**. Допустимо, що при розслідуванні злочину один зі свідків дає цінне показання про те, що він бачив убитого о 8 годині вечора в день убивства, але згодом з'ясовується, що насправді він бачив його на день раніше. У звичайному житті це може пояснюватися простою забудькуватістю свідка, помилкою його пам'яті. Але в детективі такі помилки строго заборонені, тут персонажі не можуть помилятися щодо елементарних фактів, вони або говорять про них чисту правду, або свідомо брешуть. У творі І. Роздобудько Ярослава, одна із працівниць офісу, говорить правду на свій лад: *«Справа у тому, що від неї пішов чоловік і, мабуть, вона цього не змогла пережити...»* [7, с. 59]. А в романі Д. Сейерс Міссіс Уілсон видає почергово саме ту порцію інформації, яка плутає слідство на конкретному етапі: *«...Та ні. Не о 6, а о 7 годині вона прокинулася.»* [8, с. 352].

г) **новелістичний обсяг**. Ця ознака притаманна творам І. Роздобудько. Авторка, швидше за все, просто дотримується тенденцій видавничої справи. Сучасний читач швидше придбає привабливу книгу, в котрій розвивається динамічний сюжет, а обсяг якої не перевищує 250 сторінок, ніж тритомний роман-епопею. Д. Сейерс дотримувалася традицій тогочасного середовища книголюбів. Її твори є зразками так званої великої прози.

д) **замкнутість і умовність хронотопу**. Дослідник М. Бахтін розглядав поняття хронотопу художнього твору як єдність просторових і часових параметрів, що направлена на вираження змісту твору, тобто сполучає воедино простір і час, надає несподіваного повороту темі художнього простору і розкриває широкий простір для подальших

досліджень. Хронотоп, за М. Бахтінім, – це «певна форма відчуття часу і певне відношення його до просторового світу» [1, с. 355]. Так, у романах І. Роздобудько хронотоп є умовним і «крутиться» навколо конкретної події, але водночас він є «розірваним», бо авторка вводить в структуру роману не тільки ремінісценції, але й спроби психоаналізу головної героїні: *«Відверто кажучи, я відчула, що ми знову – діти. Ситуація повторювалася: хтось сидить за столом і щось пише під диктовку нашого ватажка, я – за спиною, дивлюся на її ніжну потилицю...»* [7, с. 142]. У Д. Сейерс хронотоп є замкнутим і рівномірним. Авторка не використовує ліричних відступів, вона не переносить читача з одного часо-просторового виміру в інший. Реципієнт постійно перебуває у тій самій, вигаданій письменницею, реальності, що і його улюблені персонажі. Про неіснуючу паралельну реальність британська письменниця попереджує адресата заздалегідь, у передмові: *«А саме Струсберрі Коледж з усіма викладачами, студентами і бойскаутами є цілковитою вигадкою...»* [8].

е) **особлива структура образу головного героя.** Головні герої детективів є далеко не ординарними людьми. Вони зазвичай наділені аналітичним складом розуму, тверезістю думки, вишуканими манерами, широкою обізнаністю у різних сферах знань, хорошим почуттям гумору і якимось цікавими улюбленими заняттями. Герої І. Роздобудько і Д. Сейерс мають ще одну особливість – вони є жінками. Саме тому отримують додаткові характеристики: деяку сентиментальність, надмірну емоційність та мрійливість. Віра, наприклад, ще й здатна на самоаналіз і психоаналіз: *«Що це зі мною? – зупинила себе Віра, із подивом роздивляючись свою руку, яка досі стискала соковитий плід. Крізь пальці на стіл текла рідина. – Мені нічого ні від кого не потрібно! Треба зробити зауваження...»* [7, с. 31]. Гаррієт Вейн дуже рідко дає волю почуттям: *«Якщо чесно, то мені це зовсім не подобається.»* [8, с. 220].

Висновки. Жіночий детектив – це різновид детективного жанру, який є результатом його еволюції та генелогічних перетворень; основна його ознака, як і класичного детективу, – загадка, навколо якої розвивається сюжет. Проте основна відмінність жіночого детективу від стандартного – жінка в ролі автора і головної героїні твору. Герої жіночого детективу є типовими, їхня поведінка визначається вимогами суспільства і новелістичним обсягом твору. Вони живуть і діють у зрозумілій сучасникам обстановці. Час і простір жіночого детективу є нероздільними, проте в деяких випадках перериваються авторськими відступами чи власними роздумами персонажів. Письменниці майстерно комбінують неймовірно із правдоподібним, що призводить до виникнення міжжанрових форм. Так, детективи І. Роздобудько мають ознаки психологічного і пригодницького роману, а Д. Сейерс – історичного. Це свідчить

про процеси диференціації і дифузії, котрі мають місце у детективній генелогії та є основними ознаками модерної та постмодерної літератури.

Аннотація

В статтє рассмотрено особенности написания женского детектива. Охарактеризовано общие и отличительные черты детективного жанра в украинском и английском феминном дискурсе. Анализируются случаи соблюдения и нивелиции правил написания классического детектива. Описываются признаки женского детектива как разновидности детективного жанра.

Ключевые слова: *детективный жанр, женский детектив, детективная фабула, хронотоп.*

Summary

The article deals with the peculiarities of the writing of the feminine detective story. Mutual and different features of the detective genre in the Ukrainian and English feminine discourse are characterized. The cases of following and breaking the rules of the detective story writing are analyzed. The features of the feminine detective story as a kind of the detective genre are described.

Key words: *detective genre, feminine detective story, detective fable, chronotope.*

Література

1. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М. М. Бахтин // Литературно-критические статьи. – М.: Искусство, 1986. – С. 234-407.
2. Будний В. В. Порівняльне літературознавство / В. В. Будний, М. М. Ільницький. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 344 с.
3. Вулис А. Поэтика детектива / А. Вулис // Новый мир. – 1978. – № 1. – С. 43-48.
4. Герасименко Н. П. Особливості творчої манери Ірен Роздобудько / Н. П. Герасименко // Слово і час. – 2006. – № 3. – С. 6-12.
5. Кавелти Дж. Г. Изучение литературных формул / Дж. Г. Кавелти // НЛО. – 1997. – № 31. – С. 31-56.
6. Літературознавчий словник-довідник : [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. – К. : ВЦ «АкаСдемія», 2007. – 752 с.
7. Роздобудько І. В. Пастка для жар-птиці (Мерці) / Ірен Віталіївна Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2007. – 159 с.
8. Sayers D. L. Gaudy Night / Dorothy Leigh Sayers. – New York : Harper Paperbacks, 1995. – 501 p.